

Razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka i u stilovima donošenja odluka kod srednjoškolaca s različitim obrascima porodičnog afektivnog vezivanja

---

Katarina Suvajdžić²

Fakultet za pravne i poslovne studije dr Lazar Vrkatić

Odluka o izboru zanimanja jedna je od najvažnijih životnih odluka koja je pod uticajem brojnih faktora. Jedan od njih, koji ima veoma važnu ulogu, jeste porodica. Cilj ovog istraživanja je da ispitamo da li postoje razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka i u stilovima donošenja odluka, između srednjoškolaca koji imaju različite obrasce porodičnog afektivnog vezivanja, kao i da utvrdimo da li se na osnovu različitih stilova odlučivanja može predvideti samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka. U istraživanju je učestvovalo 216 učenika četvrte godine srednje škole, 39% momaka i 61% devojaka. Za procenu porodične afektivne vezanosti korišćen je upitnik PAVb, autora Brenena i saradnika, čiju su modifikaciju uradili Kamenov i Jelić. Stilovi donošenja odluka operacionalizovani su skalom *General Decision Making Styles Questionnaire*, autora Skota i Brusa, dok je za merenje samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka korišćena skraćena verzija skale *Career Decision Self-Efficacy Scale*, autora Betza i saradnika. Rezultati istraživanja pokazuju da ne postoje značajne razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na obrasce porodične afektivne vezanosti; međutim, dobijene su značajne razlike u stilovima donošenja odluka. Racionalan stil je najdominantniji kod učenika koji imaju sigurni obrazac porodične afektivne vezanosti, izbegavajući stil je karakterističan za osobe sa okupiranim obrascem, dok spontani stil odlučivanja najčešće koriste osobe koje imaju plašljivi obrazac porodične afektivne vezanosti. Rezultati upućuju na to da se na osnovu stilova odlučivanja može objasniti 31% varijanse samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka. Racionalan i intuitivan stil odlučivanja jesu pozitivni prediktori, dok su zavisani i izbegavajući stil negativni prediktori samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka.

Cljučne reči: srednjoškolci, porodična afektivna vezanost, donošenje karijernih odluka, samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka

---

1 katarina.suvajdzic@gmail.com

Uvod

Planiranje karijere podrazumeva svaki napor pojedinca da pojača svest o ličnim interesima i vrednostima, prilikama i preprekama, izborima i posledicama, što rezultira postavljanjem karijernih ciljeva i definisanjem plana za njihovo ostvarenje (Đorđević– Boljanović, Dražeta i Dobrijević, 2013). Odluka o izboru zanimanja pod uticajem je brojnih faktora, kao što su: interesovanja i predispozicije pojedinca, uspeh tokom srednje škole i prijemnog ispita, vrednosti okruženja i zahteva tržišta. Veoma značajan faktor prilikom izbora karijere jeste porodica. Uloga roditelja, pre svega, ogleda se u moralnoj i finansijskoj podršci, vrednostima koje su prenosili deci kroz vaspitanje, ali i u stepenu autonomije koji im daju. Brojna istraživanja ukazuju na povezanost rezultata u karijernom napredovanju i različitih porodičnih varijabli, poput porodične afektivne vezanosti, podrške roditelja i porodične dinamike (Young et al., 2001)

Istraživanje Guana i saradnika (Guan, et al., 2016) ukazuje na značajnu povezanost između podrške roditelja i samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka. Rezultati istraživanja Korlika i Harisona (Kotrlík & Harrison, 1989) pokazali su da članovi porodice imaju značajan uticaj na odluke adolescenata u vezi sa njegovom karijerom. Uticaj majke na donošenje karijernih odluka 69% adolescenata označilo je kao najdominatniji, 59% adolescenata navelo je da najveći uticaj ima njihov otac, 45% njih naveli su dedu, tetku, ujaka i druge rođake, dok je 38% navelo brata ili sestru. Kuš i Kokren (Kush & Cochran, 1993) ispitivali su efikasnost programa koji su imali za cilj da pomognu roditeljima da olakšaju karijerni razvoj njihove dece. Rezultati su pokazali da su studenti, čiji su roditelji bili uključeni u program, pokazali značajno smanjenje karijerne neodlučnosti i značajan rast karijerne sigurnosti u odnosu na studente čiji roditelji nisu bili uključeni u program. Istraživanje Larsona i Vilsona (Larson & Wilson, 1998) pokazalo je da je stepen u kojem su studenti osećali pritisak da moraju da ispune očekivanja svojih roditelja dobar prediktor broja problema koji se javljaju tokom odlučivanja o karijeri.

Rajt i Peroni (Wright & Perrone, 2008) smatraju da je za bolje razumevanje interakcije karijernih i porodičnih varijabli značajno proučavanje teorije afektivne vezanosti i socijalno-kognitivne teorije karijere. Istraživanja pokazuju da rana afektivna vezanost može imati značajan i kontinuiran uticaj na život odraslih. Deca prvi put upoznaju svet rada posmatrajući svoje roditelje i druge odrasle osobe koje im služe kao modeli. Oni uče o karijerama preko svojih ranih porodičnih odnosa. Afektivna vezanost u detinjstvu utiče na obrasce afektivne vezanosti osobe u odraslom dobu, što ima implikacije i na karijerni razvoj (Wright & Perrone, 2008).

Teorija afektivne vezanosti zasnovana je na principu da deca razvijaju emocionalnu vezanost za svog emocionalnog staratelja, internalizuju svoja

iskustva sa starateljem i koriste to iskustvo kao referentno ili kao model za buduće odnose (Bowlby, 1973). „Osnovne postavke teorije afektivnog vezivanja upućuju na formiranje unutrašnjih radnih modela na osnovu ponavljanih obrazaca interakcije sa osobama iz okruženja. Ovo je temelj formiranja dve mentalne reprezentacije: modela značajnih drugih – odnosno procena njihove dostupnosti i responsivnosti (na osnovu kojih se formira pozitivan ili negativan model značajnih drugih) i modela sebe – odnosno procene svoje kompetentnosti i vrednosti u odnosu sa drugim ljudima (na osnovu koje se formira pozitivan ili negativan model sebe)” (Mihić, Zotović, Petrović, 2007, str. 528). Jednom formirani, modeli persistiraju kroz život, obogaćuju se novim iskustvima i saznanjima koja najčešće bivaju asimilirana u odnosu na početna i tako oblikuju misli, osećanja i ponašanja osobe u svim važnim životnim relacijama (Stefanović-Stanojević, 2008, str 791). Na osnovu Bolbijeve teorije o unutrašnjim radnim modelima, Bartolomeu (Bartholomew, 1990) je identifikuje dve dimenzije koje su u osnovi tih modela, *anksioznost* (model sebe) i *odbacivanje* (model drugih) (Pedović, 2010). Ukrštanjem te dve dimenzije dobijaju se četiri obrasca afektivnog vezivanja: *sigurni, preokupirani, izbegavajući i bojažljivi*. *Sigurni obrazac* karakteriše pozitivna slika o sebi i pozitivna slika o drugima. Osobe s takvim tipom afektivne vezanosti zadovoljne su svojim životom i imaju osećaj kontrole nad njim. Osobe s *preokupiranim obrascem* afektivne vezanosti imaju negativnu sliku o sebi, a pozitivnu sliku o drugim ljudima. U odnosu s drugim ljudima skloni su preteranom uključivanju u afektivan odnos i zavisnom ponašanju. Kod njih dominira osećaj manje vrednosti i strah da će biti napušteni. *Izbegavajući obrazac* afektivne vezanosti karakteriše pozitivan model sebe i negativan model drugih. Distancirani su, nastoje da izbegnu bliskost s drugim ljudima i naglase svoju nezavisnost. Osobe sa *bojažljivim obrascem* afektivne vezanosti imaju negativnu sliku o sebi i negativnu sliku o drugima. Njih karakteriše visoka anksioznost i visoko izbegavanje. One su veoma zavisne od drugih ljudi jer kroz odnos sa drugima traže potvrdu sopstvene vrednosti. Istovremeno, skloni su izbegavanju bliskosti, kako bi izbegli bol zbog potencijalnog gubitka ili odbacivanja (Stefanović –Stanojević, 2005).

Bandurina socijalno-kognitivna teorija prepoznata je kao značajna za konceptualizaciju i empirijska istraživanja varijabli vezanih za karijeru. Na osnovu nje nastala je *socijalno-kognitivna teorija karijere*. Ta teorija ukazuje na tri konstrukta značajna za razvoj karijere: *samoefikasnost, očekivane ishode i ciljeve* (Lent, Brown, & Hackett, 2002).

Samoefikasnost podrazumeva uverenja pojedinca o svojim sposobnostima u određenom domenu, očekivani ishodi se odnose na zamišljanje posledica određenog ponašanja, a ciljevi podrazumevaju nameru osobe da se angažuje kako bi uticala na buduće ishode (Wright & Perrone, 2008).

Konstrukt koji je u stručnoj literaturi zadobio najviše pažnje jeste konstrukt *samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka*, koji podrazumeva percepciju osobe da poseduje sposobnosti potrebne za preuzimanje aktivnosti koje su u vezi sa izborom zanimanja (Anderson & Betz, 2001; Brusokas & Malinauskas, 2014; Lent & Hackett, 1987). Konstrukt samoefikasnosti zasnovan je na ideji o važnosti subjektivnog doživljaja personalne kompetencije pri realizaciji različitih ciljeva, a ne na stvarnim znanjima i veštinama (Đermanov i Kosanović, 2013). Od percipirane samoefikasnosti zavisi spremnost pojedinca da se upusti u donošenje karijernih odluka. Osobe koje imaju nisku percipiranu samoefikasnost pri karijernom odlučivanju prepuštaće se inerciji i preuzimaće ulogu pasivnog posmatrača sopstvene karijere, dok će osobe koje sebe percipiraju kao samoefikasne biti spremne da donose odluke u vezi sa svojom karijerom (Taylor & Betz, 1983, prema Mitrić-Aćimović i Dinić, 2012).

Na donošenje odluka u vezi s karijerom, pored samoefikasnosti, utiču i stilovi odlučivanja, odnosno načini na koje pojedinci uobičajeno doživljavaju različite situacije, prikupljaju i obrađuju informacije, te na temelju njih donose odluke (Appelt, Milch, Handgraaf, & Weber, 2011.; Harren, 1979, prema: Bubić i Krle, 2016). Tanholm (Thunholm, 2004) definiše *stil donošenja odluka* kao obrazac odgovora pojedinca u situaciji odlučivanja. Taj obrazac odgovora determinisan je situacijom u kojoj se odluka donosi, zadatkom odlučivanja, kao i osobom koja donosi odluku. Skot i Brus (Scott & Bruce, 1995) definišu pet stilova donošenja odluka: racionalni, intuitivni, zavisni, izbegavajući i spontani. *Racionalni stil odlučivanja* podrazumeva korišćenje logičkih metoda za prikupljanje informacija, utvrđivanje i procenu alternativa, kao i preuzimanje akcija. Osobe koje dominantno koriste *intuitivni stil odlučivanja* odluke donose na osnovu unutrašnjeg osećaja o ispravnosti odluke. Oni odluke donose veoma brzo, bez prosuđivanja koje je karakteristično za racionalni stil odlučivanja (Scott & Bruce, 1995). Osobe koje koriste racionalni i intuitivni stil odlučivanja imaju veće samopouzdanje prilikom pristupa problemu, kao i veći osećaj kontrole. *Zavisni stil* odlučivanja karakteriše potreba za savetima i usmerenjima drugih ljudi prilikom donošenja odluka. Osobe koje koriste *izbegavajući stil* odlučivanja težiće da izbegnu donošenje odluke, dok će osobe koje koriste *spontani stil* donošenja odluka izbegavati traženje alternativa i verovatno će se rešiti za trenutno najprijatniji izbor, umesto da razmišljaju o odluci na racionalan način (Sardogan, Karahan & Kaygusuz, 2006, prema: Olcum & Titrek, 2015).

Istraživanje Vuda (Wood, 2012) ukazuje na vezu između stilova odlučivanja i kvaliteta donetih odluka i upućuje na to da je kvalitet odluke pozitivno povezan s racionalnim stilom odlučivanja, a negativno povezan sa izbegavajućim i spontanim stilom. Istraživanje Dadića (2016) pokazuje da je kod studenata završnih godina fakulteta najizraženiji intuitivni stil odlučivanja, koji

dominantno koristi 51% ispitanika, dok je najmanje zastupljen spontani stil odlučivanja i koristi ga svega 1% ispitanih studenata.

Prethodna istraživanja upućuju na povezanost stilova porodične afektivne vezanosti i varijabli koje su u vezi sa donošenjem karijernih odluka. Istraživanja Ondera i saradnika (Cenkseven-Önder, Kırdök & Işık, 2010) pokazuju da studenti koji imaju afektivnu vezanost za roditelje srednjeg intenziteta pokazuju veći stepen odlučnosti nego studenti čija je vezanost za roditelje niskog ili vrlo visokog intenziteta. U istraživanju Vulfove i Betza (Wolfe & Betz, 2004) samoeфикаsnost pri donošenju karijernih odluka pozitivno je korelirala sa sigurnim obrascem afektivne vezanosti, dok je negativna korelacija dobijena sa odbacujućim, bojažljivim i preokupiranim stilom afektivne vezanosti. I istraživanje O'Brajana i saradnika (O'Brien, Friedman, Tipton, & Linn, 2000) potvrđuje povezanost između afektivne vezanosti za roditelje i samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka. Međutim, ta veza nije dobijena u istraživanju Blasteina i saradnika (Blustein, Walbridge, Friedlander, & Palladino, 1991). Rezultati istraživanja Džrmejsa i Višeren (Germeijs & Verschueren, 2009) pokazuju da su studenti koji imaju sigurni obrazac vezanosti za majku svesniji potrebe za donošenjem karijernih odluka i spremniji da ih donesu. Takođe, njihovi nalazi upućuju na to da su adolescenti koji imaju sigurni obrazac vezanosti za majku spremniji da istražuju opcije u vezi s karijerom zahvaljujući medijatorskoj ulozi samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka. Te rezultate podržavaju i nalazi Hargrova i saradnika (Hargrove, Inman, & Crane, 2005) koji ukazuju na pozitivnu vezu između kvaliteta porodičnih odnosa i pozitivnih stavova prema planiranju karijere. Nalazi Tokara i saradnika (Tokar et al., 2003) upućuju na to da su odvajanje od roditelja i sigurni obrazac afektivne vezanosti u negativnoj korelaciji s neodlučnošću pri donošenju karijernih odluka.

Nalazi prethodnih istraživanja upućuju i na vezu između stilova odlučivanja i samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka. Istraživanje Vei Čenga Moa (Wei-Cheng Mau, 2000) ukazuje na značajnu pozitivnu povezanost racionalnog stila odlučivanja i negativnu povezanost zavisnog stila odlučivanja sa samoeфикаsnošću pri donošenju karijernih odluka.

S obzirom da prethodna istraživanja ukazuju na značaj koji porodična afektivna vezanost ima za donošenje odluka koje su u vezi s karijerom, kao i na veoma mali broj istraživanja koja se bave ulogom koju stilovi odlučivanja imaju na formiranje percepcije osobe da je spremna i dovoljno kompetentna da donese dobre odluke u vezi sa svojom karijerom, u ovom istraživanju želili smo da ispitamo da li postoje razlike u samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka i u stilovima odlučivanja, između srednjoškolaca s različitim obrascima porodičnog afektivnog vezivanja, kao i da utvrdimo da li su stilovi odlučivanja značajni prediktori samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka.

Ciljevi istraživanja

1. Utvrditi da li postoje značajne razlike u samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka između srednjoškolaca s različitim obrascima porodičnog afektivnog vezivanja.
2. Utvrditi da li postoje značajne razlike u stilovima donošenja odluka s obzirom na obrasce porodičnog afektivnog vezivanja.
3. Utvrditi da li se na osnovu stilova odlučivanja može predvideti samoeфикаsnost pri donošenju karijernih odluka.
4. Utvrditi da li postoje značajne razlike u stilovima odlučivanja i samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na pol, socioekonomski status porodice, uspeh, bračni status roditelja i s obzirom na to da li su doneli odluku o izboru studija.

Metod

Uzorak

Istraživanje je sprovedeno u septembru 2016. godine. U istraživanju je učestvovalo 216 učenika četvrte godine jedne novosadske gimnazije. Prosečna starost ispitanika bila je 18 godina. Od toga 39% ispitanika činili su momci, dok su 61% ispitanika bile devojke. Svoj materijalni status 14% ispitanika procenjuje kao natprosečan, 81% ispitanika kao prosečan i 5% ispitanika ga procenjuje kao ispodprosečan. Većina ispitanika su odlični đaci, njih 59%, 38% njih su vrlo dobri, dok je dobar uspeh ostvarilo njih 3,2%. Više od 60% ispitanika donelo je odluku o izboru studija.

Varijable i instrumenti

Za procenu **porodične afektivne vezanosti** koristili smo se upitnik PAVb, autora Brenena, Klarka i Šejvera (Brenan, Clark, & Shaver, 1995, prema Stefanović-Stanojević, 2005), čiju su modifikaciju uradili Kamenov i Jelić (2003). Upitnik se sastoji od 18 ajtema i sedmostepene skale za odgovore, gde jedinica označava *uopšte se ne slažem*, a sedmica *u potpunosti se slažem*. Čine ga dve dimenzije, *anksioznost* ($\alpha = .733$) i *izbegavanje* ($\alpha = .833$), na osnovu čijeg odnosa se kombinovanjem definišu četiri obrasca porodične afektivne vezanosti: *sigurni*, *okupirani*, *odbacujući* i *plašljivi* obrazac, koji su na kategorijalnom nivou merenja. Neki od primera ajtema su: *Pokušavam da izbegnem preveliko zblizavanje sa članovima svoje porodice*; *Moja želja za bliskošću ponekad uplaši i otera članove moje porodice*.

Za ispitivanje **stilova donošenja odluka** koristili smo *General Decision Making Styles Questionnaire* (GDMSQ), koji su konstruisali Skot i Brus

(Scott & Bruce, 1995), a koji se sastoji od 24 ajtema i petostepene skale za odgovore. Skalu čini pet dimenzija, od kojih svaka predstavlja jedan stil odlučivanja: *racionalani stil* (Prilikom donošenja odluke razmatram različite opcije u odnosu na cilj koji želim da ostvarim), *intuitivni stil* (Prilikom donošenja odluke oslanjam se na svoje instikte), *zavisni stil* (Retko donosim važne odluke bez konsultacija sa drugim ljudima), *izbegavajući* (Odlazem donošenje mnogih odluka jer mi postaje nelagodno kada razmišljam o njima) i *spontani stil* (Obično važne odluke donosim u poslednjem trenutku). Na našem uzorku sve supskale izuzev supskale intuitivnog stila odlučivanja ($\alpha = .583$) pokazuju zadovoljavajuću pouzdanost ($\alpha > .700$). Za svakog ispitanika se računa skor na svakom stilu odlučivanja.

Samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka operacionalizovana je skraćenom verzijom skale *Career Decision Self-Efficacy Scale CDSES-SF* (Betz, Klein, & Taylor, 1996) koja se sastoji od 25 ajtema koji predstavljaju aktivnosti u vezi sa izboom karijere. Ispitanici treba da na petostepenoj skali označe koliko su sigurni da mogu da savladaju navedene zadatke (npr: *Pronaći informacije o zanimanjima za koja ste zainteresovani; Napraviti plan Vaših ciljeva za sledećih pet godina...*). Skalu čine pet supskala koje predstavljaju kompetencije za karijerni izbor: *samoprocena, prikupljanje informacija o zanimanjima, cilj selekcije, planovi za budućnost i rešavanje problema*. U ovom istraživanju korišćen je ukupan skor na skali, koji predstavlja percipiranu samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka. Na našem uzorku potvrđena je veoma dobra pouzdanost skale ($\alpha = .893$).

U istraživanje su uključene i sledeće grupišuće varijable: pol, uspeh tokom srednje škole (odličan / vrlo dobar / dobar / dovoljan / nedovoljan), bračni status roditelja (u braku / razvedeni / udovac/ udovica / nešto drugo), procena socioekonomskog statusa porodice (Svoj materijalni status procenjujem kao: natprosečan / prosečan / ispodprosečan) i odluka o upisuna fakultet (dono sam odluku / nisam doneo odluku / neću studirati). Svi ispitanici uključeni u istraživanje planirali su da upišu studije, samo se nisu svi odlučili koje su studije želeli da upišu.

Rezultati

U Tabeli 1 prikazani su rezultati deskriptivne statistike, aritmetičke sredine i standardne devijacije, kao i interkorelacije varijabli stilova odlučivanja i samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka. Iz tabele se može videti da je najizraženiji stil kod srednjoškolaca zavisni stil odlučivanja, dok je spontani stil najmanje zastupljen.

Tabela 1. *Deskriptivna analiza, interkorelacije varijabli*

	1	2	3	4	5	M	SD
1.Samoefikasnost						3.73	.53
2.Racionalni stil	.419**					3.78	.69
3.Intuitivnistil	.281**	.126				3.78	.59
4.Zavisni stil	-.138*	.167*	.145*			3.86	.78
5.Izbegavajući stil	-.182**	-.070	.058	.292**		3.04	.85
6.Spontani stil	-.057	-.432**	.102	-.170*	.247**	2.84	.87

* $P < 0.05$; ** $p < 0.01$

Interkorelacije varijabli pokazuju da samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka pozitivno korelira s racionalnim ($r = .419$; $p < 0.01$) i intuitivnim stilom odlučivanja ($r = .281$; $p < 0.01$), a da sa zavisnim ($r = -.138$; $p < 0.05$) i izbegavajućem stilom ($r = -.182$; $p < 0.01$) korelira negativno. Stilovi donošenja odluka međusobno su povezani i to uglavnom pozitivno i nisko. Zavisni stil je povezan sa ostala četiri stila odlučivanja, i to pozitivno s racionalnim, intuitivnim i izbegavajućim, a negativno sa spontanim stilom donošenja odluka. Spontani stil je negativno i umereno povezan i s racionalnim stilom ($r = -.432$; $p < 0.01$), a pozitivno sa izbegavajućim stilom odlučivanja ($r = .247$; $p < 0.01$).

Kada je reč o obrascima porodične afektivne vezanosti, sigurni obrazac ima čak 76,4% ispitanika, te je i najzastupljeniji na našem uzorku. Njega sledi odbacujući obrazac porodične afektivne vezanosti koji je zastupljen kod 10,6% naših ispitanika. Plašljivi obrazac porodične afektivne vezanosti zastupljen je kod 6,5% ispitanika, kao i okupirani obrazac, koga takođe ima 6,5% ispitanika.

Kako bismo utvrdili da li postoje razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na obrasce porodične afektivne vezanosti, uradili smo analizu varijanse (ANOVA). Rezultati su pokazali da ne postoje statistički značajne razlike u samoefikasnosti između osoba različitih stilova afektivne vezanosti ($F_{(3, 211)} = 1.44$; $p > 0.05$).

Da bismo utvrdili da li postoje razlike u stilovima odlučivanja s obzirom na obrasce porodične afektivne vezanosti takođe smo koristili analizu varijanse. Rezultati ukazuju na to da postoje značajne razlike u racionalnom ($F_{(3, 212)} = 4.66$; $p < 0.5$), izbegavajućem ($F_{(3, 212)} = 2.71$; $p < 0.5$) i spontanom ($F_{(3, 212)} = 4.68$; $p < 0.5$) stilu odlučivanja. Racionalni stil odlučivanja je najdominantniji kod učenika koji imaju sigurni obrazac porodične afektivne vezanosti. Izbegavajući stil odlučivanja je karakterističan za osobe sa okupiranim obrascem porodične afektivne vezanosti, a zatim i za osobe sa plašljivim obrascem. Spontani stil odlučivanja je najviše izražen kod osoba koje imaju plašljivi obrazac porodične afektivne vezanosti.

Kako bismo utvrdili da li se na osnovu stilova odlučivanja može predviđeti samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka, sprovedi smo multiplu regresionu analizu. Kao prediktorske varijable uzeti su stilovi donošenja odluka, dok je kriterijumska varijabla bila samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka. Rezultati regresione analize nalaze se u Tabeli 2.

Tabela 2. *Stilovi donošenja odluka kao prediktori samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka*

Stilovi odlučivanja	β	r
Racionalni stil odlučivanja	.463**	.419**
Intuitivni stil odlučivanja	.245**	.281**
Zavisni stil odlučivanja	-.191*	-.138*
Izbegavajući stil odlučivanja	-.136*	-.182**
Spontani stil odlučivanja	.121	-.057

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$;

β – Standardizovani beta koeficijent; r – Korelacija nultog reda

Rezultati regresione analize pokazuju da stilovi donošenja odluka objašnjavaju oko 31% varijanse samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka ($R = .55$; $F = 18.51$; $p < 0.01$). Kao značajni prediktori pokazali su se svi stilovi odlučivanja, osim spontanog. Racionalni i intuitivni stil odlučivanja pozitivno predviđaju samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka, dok su zavisni i izbegavajući stil negativni prediktori samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka.

Rezultati pokazuju da postoje značajne polne razlike u zavisnom ($t_{(202)} = -4.33$, $p < .01$) i spontanom stilu odlučivanja ($t_{(202)} = -2.60$, $p < .05$). Devojke češće koriste zavisni stil odlučivanja, dok je spontani stil odlučivanja karakterističniji za momke. Takođe, dobijene su značajne razlike u zavisnom ($t_{(213)} = -2.29$, $p < .05$) i spontanom stilu odlučivanja ($t_{(213)} = -2.49$, $p < .05$) između onih koji su doneli odluku o izboru fakulteta i onih koji nisu. Osobe koje nisu donele odluku o izboru zanimanja imaju izraženiji zavisni stil odlučivanja, dok je spontani stil karakterističniji za one koji su se opredelili za izbor studija. Nisu dobijene statistički značajne razlike u stilovima donošenja odluka s obzirom na bračni status roditelja; međutim, dobijene su značajne razlike u izbegavajućem stilu donošenja odluka s obzirom na percepciju materijalnog statusa ($F_{(2, 211)} = 4.14$, $p < .05$). Taj stil najviše koriste srednjoškolci koji svoje materijalne mogućnosti percipiraju kao prosečne. Značajne razlike u racionalnom ($F_{(2, 213)} = 4.34$, $p < .05$) i spontanom stilu odlučivanja ($F_{(2, 213)} = 9.86$, $p < .01$) dobijene su s obzirom na uspeh tokom srednje škole. Kod odličnih đaka dominantan je racionalni stil odlučivanja, dok oni koji dominantno koriste spontani stil donošenja odluka pokazuju najlošije rezultate.

Rezultati upućuju na to da postoje značajne razlike u samoefikasnosti između onih koji su doneli odluku o izboru studija i onih koji to još uvek nisu ($t_{(212)} = -4.75, p < .01$). Učenici koji su doneli odluku o daljem školovanju percipiraju da imaju sposobnosti da preuzmu aktivnosti koje su potrebne za dalji karijerni razvoj. Nisu dobijene statistički značajne razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na pol, uspeh tokom srednje škole, bračni status roditelja i percepciju materijalnog statusa učenika.

Diskusija

Odluka o izboru zanimanja jedna je od najvažnijih odluka koje čovek mora da donese u periodu adolescencije. Na sam proces donošenja odluke, kao na ishode odluke, deluju brojni faktori. Cilj ovog istraživanja bio je da ispitamo da li postoje razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka i u stilovima odlučivanja između srednjoškolaca koji imaju različite obrasce porodičnog afektivnog vezivanja, kao i da utvrdimo da li se na osnovu različitih stilova odlučivanja može predvideti samoefikasnost pri donošenju karijernih odluka.

Rezultati našeg istraživanja pokazuju da je najizraženiji stil odlučivanja kod srednjoškolaca zavisani stil, što nije iznenađujuće s obzirom da se oni nalaze na početku četvrte godine srednje škole i sumnjaju u svoju spremnost da sami donesu ispravnu odluku. Podrška i saveti drugih ljudi pomažu adolescentima da suze listu potencijalnih zanimanja nakon što dobiju prave informacije o zahtevima fakulteta ili karakteristikama samog posla. Zastupljenost tog stila odlučivanja nije sama po sebi ni dobra ni loša, već zavisi od načina na koji se taj stil odlučivanja manifestuje. Ukoliko osobe s tim stilom svoje odluke prepuštaju drugim ljudima i izbegavaju da same preuzmu odgovornost za svoju profesionalnu budućnost, za taj stil ne možemo reći da je dobar obrazac donošenja odluka. Međutim, ako će učenici tražiti informacije od osoba koje se bave karijernim savetovanjem, ili od osoba koje imaju iskustvo rada u profesionalnoj oblasti za koju se oni zanimaju, onda upravo takav način dolaska do informacija može im omogućiti da steknu realniju sliku o zahtevima za upis na pojedine fakultete ili o mogućnostima koje tržište rada nudi pojedinim profesijama. Naravno, treba naglasiti da se ni jedan od stilova odlučivanja ne manifestuje izolovano, već uvek u kombinaciji s drugim stilovima, te su i na našem uzorku pored zavisnog stila odlučivanja ravnomerno zastupljeni i racionalni i intuitivni stil, što ukazuje na to da učenici do odluka dolaze konsultujući se sa drugim ljudima, prikupljajući informacije iz različitih izvora i slušajući svoj unutrašnji osećaj. Ti rezultati razlikuju se od rezultata Dadića (2016) koji ukazuju na to da je kod studenata završnih godina u Splitu najizraženiji intuitivni stil

odlučivanja, koji najčešće koristi preko 50% ispitanika, dok je zavisni stil donošenja odluka izražen kod svega 12% ispitanika, što može ukazivati na eventualne kulturalne razlike u stilovima odlučivanja koje bi bilo značajno ispitati u nekim od narednih istraživanja.

Rezultati takođe ukazuju na to da ne postoje značajne razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na stilove porodične afektivne vezanosti, što daje podršku nalazima Blasteina i saradnika (Blustein et al., 1991), a u suprotnosti je s nalazima Vulfove i Betza (Wolfe & Betz, 2004), kao i nalazima O'Brajana i saradnika (O'Brien et al., 2000). Takođe, rezultati ukazuju na to da ne postoje značajne razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka s obzirom na pol, bračni status roditelja, percepciju materijalnog statusa, kao ni između učenika različitog školskog uspeha. Iako bi se na prvi pogled pretpostavilo da će oni koji imaju bolji uspeh biti spremniji da odgovore na izazov karijernog izbora, razlog zašto nismo dobili razlike u samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka između učenika različitog školskog uspeha može biti upravo u tome što nekad širi raspon mogućnosti, koji imaju učenici s višim akademskim postignućem, otežava odlučivanje, dok, s druge strane, učenici koji nisu naročito ambiciozni za visoka akademska postignuća mogu imati vrlo jasnu sliku gde sebe vide u budućnosti i čime žele da se bave.

Iako se pokazalo da porodične varijable nisu toliko značajne kada je u pitanju procena adolescenta da li mogu da se izbore sa izazovima donošenja odluka u vezi sa budućim zanimanjem, rezultati pokazuju da postoje razlike u stilovima odlučivanja s obzirom na obrasce porodične afektivne vezanosti. Sigurni obrazac porodične afektivne vezanosti najizraženiji je kod srednjoškolaca koji dominantno koriste racionalni stil odlučivanja. Ta veza nije iznenađujuća, s obzirom da će osobe koje imaju osećaj kontrole nad svojim životom biti slobodnije da istražuju svet oko sebe i prikupljaju informacije značajne za odluke koje treba da donesu. Rezultati pokazuju da je kod učenika koji dominantno koriste izbegavajući stil odlučivanja najzastupljeniji okupirani obrazac porodične afektivne vezanosti. Ti rezultati na prvi pogled jesu iznenađujući, međutim ako se uzme u obzir da učenike koji imaju okupirani obrazac afektivne vezanosti karakteriše negativna slika o sebi, a pozitivna o drugim ljudima, uzrok njihovog izbegavanja donošenja odluka može biti i strah da se drugi, njima značajni ljudi, neće složiti sa odlukama koje donesu i da će biti odbačeni. Učenike spontanog stila odlučivanja najviše karakteriše bojažljivi obrazac afektivne vezanosti. Osobe koje imaju negativnu sliku o sebi i negativu sliku o drugima neće se upuštati u traganje za informacijama i procenu alternativa, već će birati onu alternativu koja je trenutno najbezbolnija za njih, bez razmišljanja o tome da li bi neka druga alternativna, koja trenutno iziskuje napor ili neprijatnost, mogla da bude bolja za njih u budućnosti.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da stilovi odlučivanja objašnjavaju oko 30% varijanse samoeфикаsnosti pri donošenju karijernih odluka, gde su racionalni i intuitivni stil odlučivanja pozitivni, a zavisni i izbegavajući stil negativni prediktori, što je slično rezultatima Vei Čenga Moa (Wei-Cheng Mau, 2000) koji upućuju na značajnu pozitivnu povezanost racionalnog stila odlučivanja i negativnu povezanost zavisnog stila odlučivanja sa samoeфикасношću pri donošenju karijernih odluka. Takvi rezultati sugerišu da će osobe koje prilikom donošenja odluke sakupljaju informacije, procenjuju alternative i analiziraju posledice, kao i one koje su sklone tome da poslušaju svoj unutrašnji osećaj, percipirati da poseduju kompetencije potrebne za preuzimanje aktivnosti koje su u vezi sa izborom zanimanja. S druge strane, osobe koje izbegavaju donošenje odluka, ili su sklone tome da se u situacijama kada treba da donesu odluku oslanjaju na druge ljude, smatraće da nisu spremne da se uhvate ukoštac sa izazovima planiranja sopstvene karijere.

Nalazi ukazuju na razlike u odnosu na pol kada je reč o spontanom i zavisnom stilu odlučivanja. Žene više karakteriše zavisni stil odlučivanja, što se može objasniti patrijarhalnim vaspitanjem koje prenosi poruku da je muškarac taj koji u porodici treba da donosi sve važne odluke. Spontani stil odlučivanja češći je kod muškaraca, pogotovo u periodu adolescencije u kojem su muškarci nezreliji od devojaka i više skloni tome da odluke donose *ad hoc*, ne razmatrajući njihove eventualne posledice.

Značajne razlike u izbegavajućem stilu odlučivanja dobijene su kod učenika različitog materijalnog statusa. Taj stil najkarakterističniji je za učenike koji svoje socioekonomske mogućnosti procenjuju kao prosečne. Te rezultate možda možemo objasniti činjenicom da im situacija u kojoj se nalaze omogućava određene izbore, ali im, ipak, ograničava mogućnosti. Za razliku od onih srednjoškolaca koji su vrlo lošeg materijalnog stanja i znaju da imaju malo ili nimalo mogućnosti, kao i onih koji znaju da im je sve što žele dostupno, srednjoškolci prosečnog materijalnog statusa svoje želje često moraju da prilagode mogućnostima i izaberu ono što im je dostupno, a ne ono što žele. Ukoliko se već nađu u situaciji da moraju da se odreknu stvarnih želja, veoma je moguće da će odugovlačiti ili izbegavati izbor među dostupnim alternativama.

Rezultati istraživanja upućuju na razlike u stilovima odlučivanja između đaka različitog školskog uspeha. Racionalni stil odlučivanja karakterističan je za odlične učenike, dok oni lošiji dominantno koriste spontani stil odlučivanja. Ti su rezultati potpuno očekivani jer racionalnost, analitičnost i posvećenost predstavljaju karakteristike racionalnog stila odlučivanja, a često su i karakteristike dobro organizovanih i vrednih osoba koje postižu dobre rezultate. Za razliku od dobrih učenika koji odluke donose tek kada su dobro informisani, lošiji učenici donose odluke koje su im trenutno

najprijatnije, ne razmatrajući njihove moguće posledice. Upravo te posledice loših odluka često vode lošijem akademskom postignuću. Zanimljivo je da rezultati pokazuju da su se osobe koje koriste spontani stil odlučivanja već opredelile za studije, dok najviše srednjoškolaca koji su još uvek neopredeljeni dominantno koriste zavisni stil odlučivanja. Ne čudi to što su se učenici koji spontano donose odluke među prvima odlučili koji će fakultet upisati, s obzirom da se oni nisu zamarali istraživanjem opcija koje su im privlačne, niti su se potrudili da saznaju šta ih sve čeka na potencijalnom fakultetu ili onda kada izađu na tržište rada. Oni su odluku doneli na osnovu onoga što im trenutno zvuči dobro i u potpunosti preskočili onaj deo izbora zanimanja koji nazivamo *susret s realnošću*. Najviše neopredeljenih srednjoškolaca pomoć i podršku traži od drugih ljudi, što ne mora biti loše ukoliko tu podršku traže na pravom mestu, od ljudi koji se bave karijernim savetovanjem, koji završavaju fakultet koji oni razmatraju da upišu ili rade u struci u kojoj učenici vide sebe u budućnosti.

Zaključak

Donošenje odluka o izboru zanimanja vrlo je značajna, a veoma malo istražena, tema u našoj zemlji. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na nove tendencije u pristupu odlučivanju o budućoj karijeri kod adolescenata i impliciraju na to da porodične varijable imaju više uticaja na način na koji će adolescent pristupiti situaciji u kojoj treba da donese odluku nego na njegovu percepciju sopstvene spremnosti da odgovori na izazov jednog od prvih karijernih usmerenja. Zavisni stil odlučivanja, dominantan kod srednjoškolaca koji su suočeni sa odlukom o izboru studija, upućuje na to da su im profesionalna podrška i usmerenje veoma potrebni. Iako većina škola u Srbiji omogućava učenicima da prođu kroz proces profesionalne orijentacije, oblast karijernog usmerenja veoma je slabo razvijena u našoj zemlji, i u teorijskom i u praktičnom smislu.

Ovo istraživanje ima dva velika ograničenja. Prvo ograničenje je to što je uzorak prikupljen u jednoj gimnaziji, te bi bilo značajno u naredna istraživanja ove problematike uključiti i srednje stručne škole. Drugo veliko ograničenje jeste neravnomerna zastupljenost svih obrazaca afektivne vezanosti, što je svakako moglo uticati na rezultate istraživanja. Nedoslednost rezultata istraživanja koja su se bavila ulogom koju porodična afektivna vezanost ima u formiranju percepcije samoefikasnosti pri donošenju karijernih odluka upućuje na potrebe za daljim istraživanjima veze između ovih varijabli. Njihov odnos bilo bi značajno ispitati na poduzorcima studenata koji se, takođe, suočavaju sa donošenjem odluka o daljem karijernom usmerenju. Značajno bi bilo ponovo ispitati relacije između stilova donošenja odluka i porodične

afektivne vezanosti, s obzirom na to da nisu pronađena istraživanja u kojima su ove varijable dovedene u vezu; rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da postoje razlike u stilovima odlučivanja s obzirom na obrasce porodične afektivne vezanosti, te bi bilo značajno ove nalaze potvrditi ili opovrgnuti u narednim istraživanjima.

Takođe, bilo bi značajno da se naredna istraživanja usmere na problematiku koja bi doprinela razumevanju uloge faktora koji utiču na donošenje odluke o izboru zanimanja, kao i na faktore koji doprinose da pojedinac u promenljivom poslovnom okruženju bude zapošljiv i da se aktivno bavi svojom karijerom tokom celog radnog veka.

Reference

- Anderson, S.L., & Betz, N.E. (2001). Sources of Social Self-Efficacy Expectations: Their Measurement and Relation to Career Development. *Journal of Vocational Behavior*, 58(1), 98–117. doi:10.1006/jvbe.2000.1753
- Betz, N. E., Klein, K. L., & Taylor, K. M. (1996). Evaluation of a shortform of the career decision-making self-efficacy scale. *Journal of Career Assessment*, 4(1), 47–57. doi:10.1177/106907279600400103
- Blustein, D. L., Walbridge, M. M., Friedlander, M. L., & Palladino, D. E. (1991). Contribution of psychological separation and parental attachment to the career development process. *Journal of Counseling Psychology*, 38(1), 39–50. doi:10.1037/0022-0167.38.1.39
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol 2: Separation*. New York: Basic Book.
- Brusokas, A., & Malinauskas, R. (2014). Career self-efficacy among Lithuanian adolescents in sports schools. *Procedia – Social and Behavioral Sciences* 116, 212–216. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.196
- Bubić, A., i Krile, K. (2015). Važnost stilova odlučivanja za planiranje karijere učenika srednjih škola. *Rev. soc. polit*, 23(2), 241–260. doi: 10.3935/rsp.v23i2.1298
- Cenkseven-Önder, F., Kirdök, O., & Işık, E. (2010). High school students' career decision-making pattern across parenting styles and parental attachment levels. *Electronic Journal of Research in Educational Psychology*, 8(1), 263–280. Preuzeto sa <http://www.investigacion-psicopedagogica.org/revista/new/english/index.php?n=20>
- Dadić, L. (2016). *Razlike u stilovima odlučivanja studenata završnih godina* (Diplomski rad). Split: Ekonomski fakultet. Preuzeto sa <https://repositorij.efst.unist.hr/islandora/object/efst%3A769/datastream/PDF/view>
- Đermanov, J., Kosanović, M. (2013). *Teorije izbora i razvoja karijere*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Đorđević-Boljanović, J., Dražeta, L., i Dobrijević, G. (2013). *Razvoj karijerne i poslovnih veština*. Beograd: Univerzitet Singidunum.
- Germeijs, V., & Verschueren, K. (2009). Adolescents' Career Decision-Making Process: Related to Quality of Attachment to Parents? *Journal of Research on Adolescence*, 19(3), 459–483. doi:10.1111/j.1532-7795.2009.00603.x

- Guan, P., Capezio, A., Restubog, S.L.D., Read, S., Lajom, L.A.J., & Li, M. (2016). The role of traditionality in the relationships among parental support, career decision-making self-efficacy and career adaptability. *Journal of Vocational Behavior* 94,114–123 doi:10.1016/j.jvb.2016.02.018
- Hargrove, B. K., Inman, A. G., & Crane, R. L. (2005). Family interaction patterns, career planning attitudes, and vocational identity of high school adolescents. *Journal of Career Development*, 31(4), 263–278. doi: 10.1177/089484530503100404
- Kotrlík, J.W. & Harrison, B. C. (1989). Career decision patterns of high school seniors in Louisiana. *Journal of Vocational Education*, 14(2), 47–65. Preuzeto sa <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED290028.pdf>
- Kush, K., & Cochran, L. (1993). Enhancing a sense of agency through career planning. *Journal of Counseling Psychology*, 40(4), 434–439. doi:10.1037/0022-0167.40.4.434
- Larson, J. H., & Wilson, S. M. (1998). Family of origin influences on young adult career decision problems: A test of Bowenian theory. *American Journal of Family Therapy*, 26(1), 39–53. doi:10.1080/01926189808251085
- Lent, R. W., & Hackett, G. (1987). Career self-efficacy: Empirical status and future directions. *Journal of Vocational Behavior*, 30(3), 347–382. doi:10.1016/0001-8791(87)90010-8
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (2002). Social cognitive career theory. In D. Brown (Ed.), *Career choice and development Vol. 4* (pp. 255–311). San Francisco, CA: Wiley.
- Mau, W. (2000). Cultural differences in career decision-making styles and self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 57(3), 365–378. doi:10.1006/jvbe.1999.1745
- Mihić, I., Zotović, M. i Petrović, J. (2007). Stresna iskustva u odrastanju i afektivna vezanost adolescent. *Psihologija*, 40(4), 527–542.
- Mitrić-Aćimović, D. i Dinić, B. (2012). Vrste karijernog fidbeka i osobine ličnosti kao prediktori samoeфикаsnosti u karijernom odlučivanju. *Primenjena psihologija*, 5(2), 183–199.
- O'Brien, K. M., Friedman, S. M., Tipton, L. C., & Linn, S. G. (2000). Attachment, separation, and women's vocational development: A longitudinal analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 47(3), 301–315. doi:10.1037/0022-0167.47.3.301
- Olcum, D., Tirték, O. (2015). The Effect Of School Administrators' Decision-Making Styles On Teacher Job Satisfaction. *Procedia – Social and Behavioral Science*,s (197), 1936 – 1946. doi:10.1016/j.sbspro.2015.07.575
- Pedović, I. (2010). Afektivna vezanost i socijalna samoeфикаsnost. *Godišnjak za psihologiju*, 7(9), 141–160.
- Scott, S. G., & Bruce, R. A. (1995). Decision-making style: the development and assessment of a new measure. *Educational and Psychological Measurement*, 55(5), 818–831. doi: 10.1177/0013164495055005017
- Stefanović-Stanojević, T. (2008). Konflikti u ljubavnim vezama – Iz ugla teorije afektivnog vezivanja. *Teme*, 32(4), 789–807.
- Stefanović-Stanojević, T. (2005). *Emocionalni razvoj ličnosti*. Niš: Prosveta.

- Thunholm, P. (2004). Decision making style: Habit, style or both? *Personality and Individual Differences*, 36(4), 931–944. doi:10.1016/S0191–8869(03)00162–4
- Tokar, D. M., Withrow, J. R., Hall, R. J., & Moradi, B. (2003). Psychological separation, attachment security, vocational self-concept crystallization, and career indecision: A structural equation analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 50(1), 3–19. doi:10.1037/0022–0167.50.1.3
- Wolfe, J. B., & Betz, N. E. (2004). The relationship of attachment variables to career decision making self-efficacy and fear of commitment. *Career Development Quarterly*, 52(4), 363–369. doi:10.1002/j.2161-0045.2004.tb00952.x
- Wood, N.L. (2016). *Individual differences in decision-making styles as predictors of good decision making* (Master Thesis). Bowling Green State University, Ohio.
- Wright, S.L., & Perrone, K.M. (2008). The Impact of Attachment on Career-Related Variables – A Review of the Literature and Proposed Theoretical Framework to Guide Future Research. *Journal of Career Development* 35(2), 87–106. doi: 10.1177/0894845308325643
- Young, R. A., Valach, L., Ball, J., Paselukho, M. A., Wong, Y. S., DeVries, R. J.,... Turkel, H. (2001). Career development in adolescence as a family project. *Journal of Counseling Psychology*, 48(2), 190–202. doi:10.1037/0022–0167.48.2.190

DATUM PRIJEMA RADA: 29.09.2016.

DATUM PRIHVATANJA RADA: 12.12.2016.

The differences in self-efficacy in career decision-making and decision-making styles among secondary school students with different patterns of family attachment

Katarina Suvajdžić

Faculty of Legal and Business Studies “Dr Lazar Vrkatić”, Novi Sad

The decision on the choice of profession is one of the most important life decisions, which is influenced by many factors. One of them which has a very important role is the family. The aim of this study is to examine whether there are differences in self-efficacy in career decision-making and decision-making styles among secondary school students who have different patterns of family attachment, as well as to determine whether self-efficacy in making career decisions can be predicted on the basis of different decision-making styles. The study included 216 fourth-year secondary school students, 39% of boys and 61% of girls. The questionnaire PAVb, made by Brenen and associates and modified by Kamenov and Jelic, was used for the evaluation of family attachment. Decision-making styles were operationalized through the scale of *General Decision Making Styles Questionnaire* by Scott and Bruce, while a shortened version of the *Career Decision Self-Efficacy Scale*, made by Betz et al., was used for measuring self-efficacy in making career decisions. The research results have shown that there are no significant differences in self-efficacy in making career decisions regarding the patterns of family attachment. However, there are significant differences in the styles of decision-making. The

rational style is the most dominant among the students who have a secure form of family attachment, the avoidant style is characteristic of those with the occupied form, while the spontaneous style is most commonly used by the students who have the fearful form of family attachment. The results suggest that 31% of the variance of self-efficacy in making career decisions can be explained based on decision-making styles. The rational and intuitive styles of decision-making are positive predictors, while the dependent and avoidant styles are negative predictors of self-efficacy in making career decisions.

Key words: adolescence, family attachment, career decision-making, career decision self-efficacy